

NAKHCHIVAN CAREER EDUCATION (XIX CENTURY, THE BEGINNING OF THE CENTURY XX)

Taleh Halilov *

* Nahçıvan Devlet Universitesi E-mail: x.taleh@gmail.com

Copyright © 2015 Taleh Halilov. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

In the article the end of the XIX century, in the beginning of the XX century progressive changes in education held in Nakhchivan in the development of Enlightenment thought and the rise of indigenous intelligentsia had öyrenil. The end of the nineteenth century and early twentieth century was a landmark in the development of education, culture Nakhchivan, Nakhchivan region enlightenment intellectuals contributed to the history of the Enlightenment. The cultural and educational institutions established during this period and secular sciences were taught in schools. This time is specified, the same period of education and culture were obtained in Nakhichevan naliyyətlə had put the foundation for future success. In this study, in the same period of Semminari Pedagogy, Pedagogical tehnikum, teachers and pedagogical İnstitut had a big role in the crop.

Keywords: I21 - Analysis of Education

NAHÇIVANDA EGİTİM (XIX YÜZYILIN SONU, XX YÜZYILIN BAŞLARINDA)

ÖZET

Makalede XIX yüzyılın sonu, XX yüzyılın başlarında Eğitim alanında gerçekleştirilen ilerici değişiklikler Nahçıvan'da aydınlanma düşüncelerinin gelişiminde ve yerli aydın sınıfının yükselişi öyrenilmiştir. XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başları Nahçıvan'da eğitim ve kültürün gelişiminde de önemli olmuş, Nahçıvan bölgesinin maarifperver aydınları Azerbaycan'ın aydınlanma tarihine büyük katkılar vermiştir. Bu dönemde Nahçıvan'da kültürel, öğretim ocakları düzenlenmiş ve okullarda bilimler öğretilmiştir. Bu zaman belirtilmiştir ki, aynı dönemde Nahçıvanda eğitim ve kültürde elde edilmiş naliyyetler gelecek başarılarının temelini koymuştu. Bu çalışmada ise aynı dönemde Pedagoji Semminariya, Pedagojik Tehnikum, Öğretmenler Enstitüsünün ve Pedagojik kursaların büyük rolü olmuştu.

Anahtar Kelimeler: Semminariya, eğitim, Tehnikum, kültür, okul, öğrenci, ilköğretim

Giriş

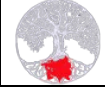
Belirtelim ki, XIX yüzyılın sonlarında yapılan reformlar eğitimi de etkilemiştir. Çünkü, Çarizm politikası halk eğitiminin oluşturulmasında halkın talep ve güzeştlerini amel etmek yerine üst tabaka temsilcilerinin görüşlerini temel alıyorlardı. Buna neden çarizm yukarı tabakanın etkili temsilcilerini kendi tarafına çekmeye ve onları kulluk etmeye zorluyorlardı. Bu şekilde çarizm politikası kendi adet ve geleneklerini Azerbaycan'da olduğu gibi Nahçıvan kazasında da yaymaya çalışıyorlardı. Öyleki, bu dönemde Çarlık Rusyası Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Nahçıvan kazasında da devlet okulları açmaya başladı.

Fakat diğer bölgelerde olduğu gibi Nahçıvan kazasında da açılan bu okullarda öğretmen kadrolarının yetersizlik sorunu vardı. Bildiğimiz gibi açılan her bir devlet okulunun gelişmesi becerikli ve bilgili yerel öğretmen kadrolarından asılıydı. Bu işin üstesinden gelebilecek uygun öğretmen eğitimi görmüş yerli öğretmen kareleri yetişmedi. Not edilmelidir ki, on dokuzuncu yüzyılın sonunda Zakafkasyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Azerbaycan'da da öğretmen kareleri hazırlayan herhangi bir öğretim müessesesi olmamıştır.

1. XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan'da eğitimin gelişimini hızlandıran sosyopolitik ortam

XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan, Azerbaycan biliminin ve maarifin gelişmesine büyük katkılar yapıyor. Bu dönemde Azerbaycan'da tezahür eden milli aydınlanma hareketi Nahçıvan'da da kendini göstermeye başlamıştır. Sosyal-ekonomik, sosyo-kültürel yenilikler ilerici, demokratik aydınlar tabakasının oluşumu için verimli bir zemin yaratmıştır. Yeni tip kültürel, öğretim kurumlarının düzenlenmesi sonucunda dünyevi bilimler öğretime başlamış, öğretmen ve öğrencilerin sayısı hızla artmaya başlamıştır. Çar yönetiminin Güney Kafkasya'daki yerel yönetimleri bölgenin çeşitli kentlerinde olduğu gibi Nahçıvan ve Ordubad şehirlerinde XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında da yeni tip kaza okulları açmaya planlamış. Fakat bazı nedenlerden öğretmen kadralarının yokluğunu bahane ederek bunu yapmamışlar (Mollayev, 1983: 4; Memmedov, 2004: 20-21).

Belirtmek gerekir ki, on dokuzuncu yüzyılın sonunda XX yüzyılın başlarında Nahçıvan kazasında ve bölgelerinde derslerin yapılması için uygun öğretim binalarının ve okulların maddi olanakların olmaması Nahçıvan'da gösterilen dönemde maarifin gelişimini olumsuz etkilemiştir. Çünkü, bu dönemde öğrencilerin rahat ders geçebilmesi için sanitariyaya uygun bir bina bulmak ve ya yeni okul inşa olmuyordu. Bunun ise başlıca nedeni okul binalarının inşası için Çar yönetimi tarafından ayrılan malzemenin az olması ve öğrencilerden toplanan eğitim hakkının gereği düzeyde olmaması XIX yüzyılın sonunda XX yüzyılın başlarında Nahçıvan kazasında okulların dikilmesine olanak vermiyordu. Bu arada, Kafkasya okullarının nizamnamesinden sonra Azerbaycan'ın birçok şehrinde olduğu gibi Nahçıvan kazasında ve Ordubad ilçesinde de ilkokulların açılması hakkında karar kabul edildi. Aslında Çarlık Rusyası bu okulları açmakla Rus dilini tebliğ etmiş oluyordu.

2. XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan'da eğitimin durumu

Nahçıvan'da ilk kaza okulu 1837 yılı Mart 15 Kaza hakimi İhsan Han tarafından kendi evinde açılmıştır. Oraya 20'ye kadar çocuk dahil edilmiştir. İhsan Han bu okulu kendi himayelerine almış ve her yıl okul için 200 lira gümüş para ödemişler (Ahmedov, 1965 : 11-13). Bu okul 1879 yılında üçsınıflı şehir okuluna dönüşmüştü. Okulun öğretim planına Rus dili, resmhat, hesap, coğrafya, tarih, doğa gibi dünyevi fenlerle birlikte, ana dili ve şariat dersleri de dahil edilmiştir. Kaynaklara göre büyük köy ve eyaletlerde Genelde 6 ilköğretim Rus okulları da olmuştur ki, orada toplam 7 öğretmen faaliyet göstermiştir (Mollayev, 1983: 4; Aliyev, 1964: 11-12).

Okulda dünyevi konuları, öncelikle buraya gönderişle gelmiş sivil Azerbaycanlı öğretmenler ders vermiştir. Önemli yazarlar Celil Memmedguluzade, Eyneli Bey Sultanov, Nahçıvan'da ilk tiyatrunun kurucusu Mirza Sadık Kulubeyov, Gori Öğretmenler Seminary mezunları Mirze Alekber Süleymanov, Memmedhüseyn Halilov, Moskova Üniversitesi mezunu Fərəculla Şeyh ve başkaları da bu ilk Nahçıvan okulunu bitirerek ve Azerbaycan'da sosyal-edebi fikrin gelişmesinde önemli çalışmalar yapmışlardır.

3. XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan'da yeni stilize okulların kurulması

XIX yüzyılın sonlarında tüm Azerbaycan'da olduğu gibi, Nahçıvan'da da yeni tip okulların Usul-cedid okulları oluşmaya başladı. Ünlü eğitimci M. T. Sıtkı 1892 yılında Ordubad «Ahter», 1894 yılında Nahçıvan'da ise Terbiye okulları düzenleyerek bölgede maarifin gelişiminde yeni sayfa açmıştır. 1898 yılına kadar bu okul Terbiye okulu, sonralar ise Rus-Tatar okuluna dönüştürülmüştür. M. T. Sıtkı okul programına dili ile beraber, Rus, Arap, Fars dillerini, tarih, hesap, coğrafya fenlerini de dahil etmiştir. Aynı dönemde Nahçıvan'da ayrıca «Mahalli okullar», «Okulu-Hayriye», «Rüşdiyye» gibi öğretim çağlarında olmuştur.

Akademik İsa Habıbbeylinin kaydettiği gibi çeşitli dünyevi derslerin öğretim yapıldığı, öğretmenlerin ders verdiği "Okulu-terbiyye" (Terbiye Okulu) Nahçıvan'ın edebi ve kültürel ortamının zenginleşmesinde önemli hizmetlerde bulunmuş insanların manevi evriminin ve dünyagörüşünün şekillenmesinde olağanüstü önemi olmuştur (Habıbbeyli, 1997: 56-71). Nahçıvan'da laik okullar ağının genişlemesi eğitimci ortamın aydınlanma hareketi seviyesine kalkmasına katkıda bulunmuştur. E.Sultanov, E.Halilov, M.Gaziyev, C.Memmedguluzade, C.Sultanov, M.Süleymanov, M.Şahtaxinski, S.Halilov, M.Kengerli M. Ö. Sultanov, Q. Şerifov Ə. Gemküsar, M. Şürbi ve başkaları Nahçıvan'da okul ve eğitimin gelişmesinde büyük hizmetler göstermişlerdir (Habıbbeyli, 1997: 44-45).

Azerbaycan halkının ulu önderi Haydar Aliyev XIX-XX yüzyıllar döneminde Nahçıvan'da kültüre, eğitime çok ilgi olduğunu, kültürün geliştiğini göstererek, C.Memmedguluzade, M. T. Sıtkı ve başkalarını takdir etmiştir (Talıbov, 2008: 7). Nahçıvan'da o dönemde tezahür eden ilerici eğilimleri öngören ulu önder Haydar Aliyev şöyle ifade ediyor: "O zaman Nahçıvan ortamı gerçekten Doğu ile Batı'nın bulunduğu bir yerde, Doğu'nun geleneklerini kendinde yaşatarak, aynı zamanda laik yaşam tarzı laik kültür alanında ve Doğu kültürünü Batı kültürü ile kapatmakta, bunun sentezini yaratmakta büyük rol oynamıştır" (Aliyev, 2002: 110-111).

Çarizmin sömürgecilik politikasına rağmen XIX yüzyılın sonunda Nahçıvan'da halk okullarının sayısı artmaya başlamış bir takım köylerde yeni okullar açılmıştır. Bu dönemde Nahçıvan aydınlanma hareketinin en tipik

özelliklerinden biri Müslüman kızların laik eğitime katılımı olmuştur. Celil Memmedguluzade 1893 ile Nehrem köyünde öğretmen çalışırken ilk kez olarak çok güçlükle de olsa 8 kişi kız çocuğunu eğitime tabi yapabilmiş onlar için özel bir sınıf açmıştır (Şarif, 1968: 169-170).

4. XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan'da kadın eğitiminin genel durumu

Bunun ardından olağanüstü eğitimci M.T. Sıtkı ile Nahçıvan kazasında Müslüman kız okulu açmıştır. Fakat çeşitli zorluklara göre okul 1902 yılında kapanmıştır. Nahçıvan'ın görkemli maarifçilerinden biri olan M. Kengerli Kafkasya'da ilk kez olarak "Leyli» kız okulunu açarak, okula kendisi maaddi destek veriyordu. Onun açtığı okul kızlar için gimnaziya statüsüne sahip olmuştur, orayı bitirenler üniversitelere erişim kazanmışlardır. Diğer okullar gibi bu okulun de ömrü uzun olmamıştır. 1901 yılı 15 Eylül'de yarantıktan tam bir yıl sonra Erivan kentine taşınmış ve 1905 yılı Haziran 1'de bağlanmıştır (Habibbeyli, 1997: 169-171).

Yirminci yüzyılın başlarında Nahçıvan'da kadınlar arasında aydınlanma düşüncelerinin yayılmasında erkeklerle birlikte, aydın kadınlar da önemli hizmetler göstermişlerdir. Üstün H. Z. Tağıyevin kız okulunu bitirmiş Nazlı hanım Tahirova 1912 yılında Nahçıvan'da kız okulunun düzenlenmesini başarmıştır. Reşit Bey Efendiyev 1910 yıllarda Nahçıvan şehrinde Türk-kız okulunu açarak kendisi de orada ders vermiştir. 1917 yılından 1920 yılına kadar N.Necəfova Reşit Bey Efendiyev açtığı Türk-kız okulunun müdürü olarak çalıştı (Mollayev, 1983: 26).

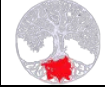
Nahçıvan'da maarifin ve kültürün gelişmesinde önemli rol oynamış bir takım kadınlar o, olmak üzere Y. Kengerli, B. Naxçıvanskaya, D. Sultanova, S. Sultanova, X.Vəzirova F. Şeyxova ve diğerleri Türk-kız okulun mezunları olmuşlardır. Nahçıvan'da kadın eğitiminin gelişmesinde büyük rolü olmuş aydın kadınlardan biri de Hatice hanım Saferaliyeva-Ceferova olmuştur. O, ilk tasilini Nahçıvan'da almıştır. Bakü'de H. Z. Tağıyevin kız okulunu bitirdikten sonra Nahçıvan'a dönerek ablası Terlan hanımla kendi baba evinde iki oda ayırarak kızlar için okul açmıştır. Nahçıvan'da eğitim gelişiminde B. Kengerli, X. Mahmudova, S. Novruzova, A. Kelenterli, X. Saferaliyevanın emekleri büyük rol oynamıştır.

5. XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan'da eğitimin gelişme dönemi

XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan'ın kültürel, öğretim hayatında yaşanan bazı ilerici süreçlere rağmen çarizmin sömürgecilik politikası sonucunda bu bölgenin nüfusunun çoğunluğu cahil olmuştur. Kaydı ve okumayı başaran insanların sayısı nüfusun genel sayısının toplamı 3-4 faizini teşkil ediyordu. 1912 yılının verilerine göre Nahçıvan kazasında erkeklerin 95,2 oranında, kadınların 92,2 'sı, Şerur kazasında erkeklerin 95,2, kadınların 99, 2-si okuma yazma bilmiyordu. Nahçıvan'da yaklaşık her 2 köye bir öğretmen, her 7 köye ise 1 okul düşüyordu (Aliyev, 1964: 6).

Sonraki devirlerde, özellikle 1917-1920 yıllarında bölgede cereyan eden karmaşık siyasi süreçler halk maarifine kendi olumsuz etkisini göstermiştir. Zaten sınırlı olan okulların sayısı azalmış, eğitim sistemi felç durumuna düşmüştür. Nüfusun okuryazarlık oranı daha da aşağı düşerek 2 oranında olmuştur (Ahmedov, 1965: 40-42). Nahçıvan'da milli eğitim ve kültür bireylerin fedakar aydınlanma hareketi sayesinde gelişmiştir. 1920

yılına kadarki dönemde Nahçıvan bölgesinde okulların genel sayısı hakkında çeşitli rakamlar

mevcuttur. Kaynaklarda okulların sayısı 14 (Nahçıvan istatistik aynasında, 1999: 27), 57 (Sadıqov, 1995: 120), 45 (Nahçıvan Ansiklopedisi, 2005: 136) görüntülenir. Oradaki öğrencilerin sayısının 1500-2000 olduğu kaydedildi (Memmedov, 2004: 20-21). R. Rahimov görüşüne göre Azerbaycan Rusya tarafından işgalinden önce Nahçıvan'da 15 düşük tipli okul olmuştur. Orada orta eğitimi olmayın 34 öğretmen çalıştı (Rahimov, 1959: 7).

Nahçıvan'da 1920 yılına kadar 4 erkek öğretmeni C. Memmedov, M. Suleymanov, M. Kazimbeyov, H. Gaziyev ve 2 kadın öğretmenin N. Necefov-Tahirova ve X. Seferaliyeva olduğu, 5 kişi orta tasilli 4 öğretmen ve 1 sivil işleri avukat olmuştur. 1920'lerin sonlarında tüm Azerbaycan'da dahil Nahçıvan da okulların yapılarında köklü değişiklikler yapıldı. Yediyıllık, dokuzyıllık okullar, işçi fakülteleri, köylü gençler okulları faaliyet göstermiştir.

1921-1924-cu yıllarda Nahçıvan'da öğrenciler için ders kitabı ücretsiz olarak devlet fondu hesabından ödenmiştir (Memmedov, 2004: 24).

1922 yılından başlayarak Nahçıvan kazasında eğitim sisteminin birinci aşaması sayılan okul öğretim ve terbiye tesisleri de organize edilmeye başlamıştır. Her iki terbiye ocaklarının ve oradaki çocukların sayısı zamanla artmıştır (Djafarov, 1991: 12-13).

6. XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan'da öğretmen kadrolarının yetersizliği

XIX yüzyılın sonu, yirminci yüzyılın başlarında Nahçıvan'da maarifin gelişimini Karşıtı temel konulardan biri bölgelerde öğretmen kadrolarının yetersizliği idi. Durumunda çıkmak için 1921 yılından Halk Maarifi Komiserliği bünyesinde 35 kişilik kısa süreli kurs düzenlenmiştir. Bakü'de ve diğer şehirlerdeki kurslarda eğitim almak için Müdavimler gönderilmiştir. İlk kurslardan biri Nahçıvan'da 1922 yılı Kasım ayında başladı ve orada 60 kadın öğretmen hazırlanmıştır (Satıkov, 1995: 70-72).

Nahçıvan Halk Komiserleri sovyetinin 22 Aralık 1922 tarihli Yönetmeliğin ile başka alanlarda çalışan öğretmenler halk eğitim Komiserliği emrine gönderilmiş, tüm öğretmenler askeri mükellefyetden tahliye edilmişlerdi. Öğretmenlerin sosyal durumunun iyileştirilmesi için onların belli ihtiyacı kısmen de olsa ödenmiştir (Eski Nahçıvan'da bayram, 1999: 42). 1922-1923-cü yıllarında 110 erkek işçi ve köylü çocuklar çeşitli yüksek okullara gönderilmiş ve burs sağlanmıştır. 1922-1923-cü öğretim yılında diyardaki okulların sayısı 58-den 46-ya düşsede alınan önlemler sonucunda onların sayısı 1924 yılında 62 olmuştur. Bu okullardan biri I dereceli, altmış biri ise II dereceli okullardır (Aliyev, 1964: 40-41; Ahmedov, 1965: 150-152; Memmedov, 2004: 74-76).

Nahçıvan'da öğretmen kadrolarının hazırlanmasında 1922 Ağustos 28-30-da yapılan Azerbaycan Öğretmenler Kurulu'nun önemli rolü olmuştur. Kurultayda Nahçıvan Maarifi görevlerini öğretmenlerin maddi ve ahlaki durumunu, genç neslin sosyal terbiyesi, kızların eğitimi, öğretim programları ve diğer konular geniş tartışıldı. Kurultayda Nahçıvan'da okulların durumu, öğretmenlerin ihtisaslarının artırılması konularında öneriler hazırlanarak hükümet organlarına gönderildi. Kurultayın kararına göre öğretmen kadroya olan ihtiyacı dikkate alarak 1922 yılı Kasım ayında Nahçıvan'da Öğretmenler Semineriyası tahsis edildi. Semineriya yönetimine Tiflis Alexander Enstitüsü mezunu Halilağa Hacılarov getirildi. Abdulazim Rüstemov ise onun yardımcısı olarak atanmıştır. Seminerin öğretmenleri arasında Muhammed Rasizade, Hasan Seferov, Abdulazim Rüstemov, Hasan Gazi'ye, İbrahimhalil Ahundov, Ali Halilov ve başkaları vardı. 1923-1924-cü öğretim yılında seminer Nahçıvan

pedagojik Teknikum'un döndürülerek Ordubad ilçesinde devam etmiştir. Teknik okulda pedagojik konsey, Metodik kurumlar, öğrenci komitesi, çeşitli fen dernekleri oluşturulmuştur. 1925-1926-öğretim yılında Ordubad şehrindeki pedagojik teknik okulda 119 erkek öğrenci eğitim almıştır.

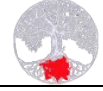
1924 Ekim Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde kadın seminariyası yaratılmıştır. Seminerde yönetim N. Necefovaya verilmiştir. 1925-1926-öğretim yılında seminariya Kadın Pedagoji Teknikum'una dönüşmüştür. Teknikum'un ilk Müdürü Fatma Alizade olmuştur. Burada "Leyla" grubu vardı. Aynı yıl teknik okulda 80 kız öğrenci eğitim almıştır. Teknik okulda Hatice Yusifbeyli, Şevket Mahmudbeyova, Sabire Gülahmedova ve diğer kadın öğretmenleri ders vermişlerdi. Kaynakların verdiği bilgiden adigeçen, 1921 yılında okullarda okuyan kızların sayısı 80 kişi olmuşsa, 1925 yılında sayı 5,5 kez artmıştır (Niftaliev, 1964: 38). Sonraki 1926-1927 eğitim-öğretim yılında artık 1137 azerbaycanlı kız okulda eğitim almıştır. Bunlardan 1057 kişi I dereceli, 80 kişi II dereceli okullarda okumuştur. Bu öğretim yılından başlayarak Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde bazı okullarda kız öğrenciler ve erkek öğrenciler beraber okumaya başlamışlardı. Kızların okullara yönlendirilmesinde 1927 Temmuzunda Nahçıvan VPK'nın kanun kararı da önemli rol oynadı. Genel olarak 1927-1928 eğitim-öğretim yılında özerk cumhuriyetin 80 okulunda 7335 öğrenci okumuştur. Onların 1019-u kız öğrenciler olmuştur (Djafarov, 1987: 12).

Nahçıvan'da eğitim alan Azerbaycanlı çocukların sayısı da artarak 1926-1927 yıllarında % 85 olmuştur. 1925 yıllarında Nahçıvan'da I dereceli okulların ilk mezunları arasında azerbaycan türklerinin sayısı 79,6 % etmiştir. 1926 yılında Nahçıvan'da 2 okul ve 78 okul olmuştur. 1926-1927-cı öğretim yılında azerbaycan türk öğrencilerin genel öğrenciler arasında oranı 85,0 % olarak gösteriliyor. (Mollayev, 1983: 18-21; Aliyev, 1964: 40-41; Ahmedov, 1965: 150-152). 1921-1922 yıllarında Nahçıvan'da 86, 1924-1925-cı yıllarında ise 154 öğretmen çalışmıştır (Mollayev, 1983: 10).

1927-1928-öğretim yılında Nahçıvan'da 140 kişi Türk öğretmen (8-i kadın olmakla) aydınlanma hizmetleri olmuştur. Nahçıvan'da 1928-1929-cu öğretim yılında erkek ve kadın teknikumları birleştirilmesi hizmetleri gösteren teknikumlarda 411 öğrenci eğitim görüyordu. Onların 71 kız öğrenci olmuştur (Nahçıvan Ansiklopedisi, 2005: 123).

Sonuç

Sonuç olarak XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan bölgesinde halk okullarının organizasyonu orta ve eksik okullarda da Azerbaycanlılarının sayısının artmasında çok büyük etkisi olmuştu. Aynı zamanda halk okulları gösterilen dönemde Nahçıvan nüfusu arasında eğitimin yayılmasında, edebiyatın, tiyatro ve sanatın pek çok alanlarının gelişmesine hayli etkilemiştir. Ayrıca bu okullarda hevesle çalışan genç köy öğretmenleri kendileri çok cəhətli hizmetleri ile halk maarifinə, okul ve kültürünün dünyada tanınması alanında çok büyük hizmetleri olmuştur. Bu dönemde Nahçıvan aydınları önemli çalışmalar yapmışlardır. Onların yeni tipi okulların oluşturulması, yaşlılar ve kadınlar arasında savadsızlığın sonlandırılması, okul çağındaki çocukların eğitime katılımı alanındaki aydınlanma hizmetleri sonucunda Nahçıvanada kültürel mühit canlanmış, yerli aydın kadroları oluşmuş, eğitim ve kültürün seviyesi artmıştır.

REFERENCES

- DJAFAROV, F. (1991). Razvitie narodnoqo obrazovaniya v Naxçivanskoy ASSC (1920-1941). Avtoref. Diss... kand.ist.nauk. Baku, 23 s. Djafarov Q. (1987). Deyatelnost Komsomol Azerbaydjana po vospitaniyu moledeji na revolyucionnix, boevix I trudovix tradiciyax kommuniçeskoy partii i sovetskoqo naroda (po malzeme Naxçivanskoy ASSC). 1966-1975 qq . Diss ... kand.ist.nauk . Baku, 32
- AHMEDOV, H. (1965). XIX yüzyl Azerbaycan okulu, Bakü, Bilim, 336 s.
- ALIYEV, A.S. (1964). Nahçivan'da Özerk Cumhuriyeti de maarifin gelişmesi, Bakü, Maarif, 150 s .
- ALIYEV, H. (2002). Eğitim milletin geleceđidir, Bakü, Eğitim, 580 s.
- HABİBBEYLİ, İ . (1997) . Celil Memmedguluzade : ortamı ve çağdaşları, Bakü, Nurlan, 680 s
- ESKİ Nahçivan'da bayram . Nahçivan 75 . (1999), Bakü, Azərneřr, 122 s .
- MEMMEDOV, V. (2004). Nahçivan Öğretmenler İnistisu, Nahçivan, Acemi, 80 s.
- MOLLAYEV, İ. (1983). Nahçivan'da Özerk Cumhuriyeti de maarifin gelişmesi, Bakü, Bilgi toplumu, 103 s.
- NAHÇIVAN Ansiklopedisi. (2005), 2 cilt. Bakü, 450 s.
- NAHÇIVAN istatistik aynasında. Tarihi, istatistiksel mecmua. (1999), Bakü, Seda, 190 s.
- NİFTALİEV, M. Kulturnoe stroitelstvo v Naxçivanskoy ASSC, (1964), Baku , 250 s .
- RAHİMOV, R. (1959). Büyük başarılar ve yeni perspektifler, Komünist gazetesi, 8 Şubat, №43
- SATIKOV, S. (1995). Nahçivan MR tarihinden, Bakü, İršad, 123 s.
- ŞARİF, A. (1968). Rojdenie Molla Nasraddina, Baku, Qyandjlik, 250 s.
- TALİBOV, V.(2008). Nahçivan Özerk eğitim çalışanlarının toplantısında konuşması, Doğu kapısı, 9 Eylül,7s.